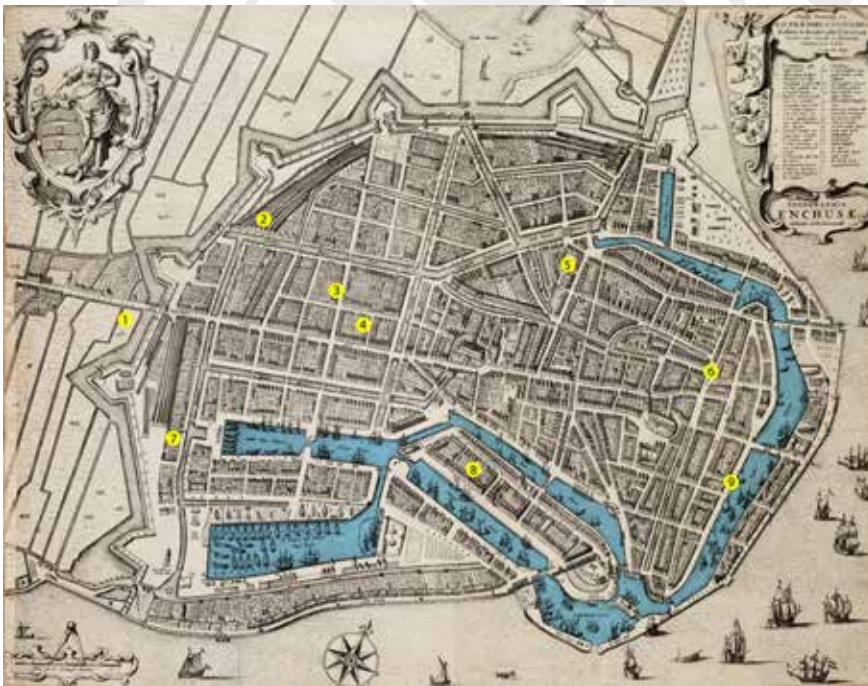

Keurloden voor haringnetten

Overblijfselen van de haringvaart uit Enkhuizer bodem

Christiaan Schrickx¹

Bij opgravingen in Enkhuizen worden net zoals in andere historische steden regelmatig keurloodjes gevonden. Deze loodjes worden traditioneel aangeduid als lakenloden, naar het voornaamste product waaraan de loodjes als bewijs van keuring waren bevestigd. De lakense stoffen werden tijdens verschillende stadia van productie nauwkeurig gecontroleerd op bijvoorbeeld de kwaliteit van het weefsel en van de verf.

Afb. 1
Plattegrond van Enkhuizen uit 1666 met in blauw de havens van de stad. De gele stippen geven de opgravingen aan waar keurloodjes voor haringnetten zijn gevonden. Tekening: collectie Westfries Archief.

- 1: Schootsveld 2015
- 2: De Baan 2005
- 3: Molenweg 2010
- 4: Uitbreiding Albert Heijn 2013
- 5: Vijzelstraat 2011
- 6: Rioolbegeleiding Kaasmarkt-Noorderhavendijk 2010
- 7: Burgwal 2014
- 8: Paktuinen 2013
- 9: Rioolbegeleiding Oosterhavenstraat 2013

Het lakenlood was een bewijs van goedkeuring. De loodjes werden echter ook aan andere goederen dan wollen stoffen bevestigd, zoals linnen stoffen (gemaakt van vlas) en zeildoek. Om die reden wordt ook wel van textielloden gesproken. In dit artikel wordt aan de hand van vond-

sten uit Enkhuizen uiteengezet dat een grote groep loodjes nog een andere functie had, namelijk als bewijs van keuring van haringnetten (afb. 1).

Enkhuizen als haringstad

Enkhuizen maakte in de 16e en 17e

Afb. 2
Het embleem van het College van de Grote Visserij met de wapens van de steden Delft, Rotterdam, Schiedam, Den Briel en centraal onderaan Enkhuizen. In het midden een haringbuis met de Hollandse leeuw met twee gekroonde haringen. Tekening: collectie Archief Delft.

eeuw een grote bloeiperiode door, wat grotendeels te danken was aan de haringvisserij. Door de uitvinding van het haringkaken, de ontwikkeling van de haringbuis (het vissersvaartuig waarmee men op de haringvangst ging) en de toepassing van grote haringnetten was het mogelijk de haring verder op de Noordzee te vangen. Deze visserij werd de Grote Visserij genoemd. In 1566 of 1567 werd het College van de Grote Visserij opgericht, bestaande uit de steden Den Briel, Delft, Rotterdam en Schiedam namens het Zuiderkwartier en Enkhuizen namens het Noorderkwartier (afb. 2). Hoewel verschillende andere steden hebben gepoogd zitting in het college te krijgen, bleven de initiatiefnemende steden de dienst uitmaken.

Enkhuizen was verreweg de belangrijkste haringstad, wat onder meer blijkt uit het totaal aantal haringbuizen. Op het hoogtepunt in de 17e eeuw zouden in Enkhuizen 300 tot 325 buizen aanwezig zijn geweest, wat meer dan de helft van de totale Hollandse haringvloot was.² Een standaard haringbuis had een volume van 30 last

(ca 360 haringtonnen), was ongeveer 20 meter lang en kende een bemanning van 12 tot 14 vissers (afb. 3). Dat houdt in dat tijdens de hoogtijdagen 4200 tot 4400 Enkhuizer vissers actief waren. Een haringbuis beschikte over circa 45 netten van ieder 30 meter lang, die gezamenlijk de vleet (drijfnet) vormden. De netten bestonden uit vier boven elkaar vastgemaakte delen, die *vierendeels* werden genoemd. Op het totale aantal haringbuizen in de stad waren dus vele duizenden netten tegelijk in gebruik.

Garen voor visnetten

Haringnetten werden gemaakt van garen dat afkomstig was van hennep. De hennepcultuur concentreerde zich in de 16e en 17e eeuw vooral in het oosten van Zuid-Holland en aangrenzend Utrecht in onder andere de Krimpenerwaard, Lopikerwaard en de Lekstreek. Rivieren als de Hollandse IJssel en de Lek leverden stromend water waarin de hennep werd geroot. Van de hennepvezels werd touw en garen gemaakt. Het ambacht van de touwslagerij kwam daarom in en rondom een aantal steden in deze regio tot grote bloei, vooral in Oudewater en Woerden. Volgens Guicciardini (ca. 1560) waren *“in dese twee steden bijkans alle netten ende koorde die de Hollanders en de Zeelanders tot hare menichvuldighe visschery daghe-lijkcks gebruycken, gemaect worden”*.³ Omdat de binnenlandse productie aan hennep niet aan de vraag kon voldoen, werd veel hennep geïmporteerd, onder andere uit het Oostzeegebied. De hennepvezels werden eerst gehegeld (uitgekamd) en daarna tot draad gesponnen. De draden werden vervolgens op een spinbaan getwijnd tot garen. Er waren twee soorten spinbanen: kleine banen voor fijngaren en grote banen voor grofgaren. De kleine banen lagen verspreid in steden achter de huizen. Hier waren vooral vrouwen en kinderen werkzaam (afb. 4). Het garen werd vervolgens verwerkt tot visnetten en zeilen (fijngaren) of touw (grofgaren).

Het breien van de netten werd in de 16e eeuw op huishoudelijk niveau door vrouwen en dochters gedaan (afb. 5).⁴ In de 17e eeuw werkten zij veelal in dienst van kooplieden of reders.

Keurloden uit Schiedam

Schiedam, een van de steden van het College van de Grote Visserij, stond bekend om de productie van haringnetten. In deze stad werden zeker vanaf 1565 loden gebruikt voor de keuring van de netten. Dat jaar vaardigde het stadsbestuur een keur uit waarin de eisen waaraan de netten moesten voldoen gedetailleerd werden vastgelegd.⁵

De netten moesten naar de keurmeesters worden gebracht ter controle van de lengte en breedte, de kwaliteit van het garen en of ze goed waren gebreid. Ter goedkeuring bevestigden de keurmeesters een lood aan de netten: *“bij de voorn(oemde) keurm(eesters) aen alsulcke harinck netten gheslaghen sal werden een teijcken ofte loot met drie nacht glaesen tot verseeckerheijt dat die selve netten haer lanckte ende breete hebben gheschoelt ende bequaem zijn totte neringhe van de vischerijen”*.

Ook netten die elders waren gemaakt en in die stad werden gebracht om daar te worden verkocht, moesten worden gekeurd. Deze kregen een lood met één nachtglas: *“daer sullen zij lieden aenslaen een teijcken ofte loot met een nachtglas”*. Een nachtglas is een zandloper waarmee 's nachts de tijd aan boord van een schip werd gemeten.

Het was verder uitdrukkelijk verboden netten te verkopen zonder dat deze waren gekeurd. In de keur stelde men tot slot vier keurmeesters aan, die aangeduid werden met de letters A, B, C en D.

Aangezien het vervaardigen van netten een typische vrouwentak was, werden in Schiedam als keurmeester ook vooral vrouwen aangesteld.⁶ Ze ontvingen volgens de keur uit 1565 voor ieder gekeurd net twee penning als betaling. Na 1650 werd in de kelders van het stadhuis een zogenoemd telhuis inge-

Afb. 3
Twee haringbuizen, geschilderd op een uithangbord uit de 18e eeuw. Schilderij: anoniem (collectie Rijksmuseum Amsterdam).

Afb. 4
Schilderij van een kleingarenbaan in Gouda. Schilderij: Joris Herst (1795, collectie Museum Gouda).

Afb. 5
Gravure met uitbeelding van het breien van haringnetten.
Tekening: Adolf van der Laan (1720, collectie Fries Scheepvaartmuseum).

Afb. 6
Keurloden uit Schiedam met op de voorzijde drie zandlopers en de letters SD en op de achterzijde de letters van de keurmeesters, diameter 18 tot 25 mm. Letter A, opgraving Vijzelstraat in Enkhuizen in 2011 (a); letter B, opgraving De Baan in Enkhuizen in 2005 (b); letter C, opgraving Albert Heijn in Enkhuizen in 2013 (c) en letter D, opgraving Paktuinen in Enkhuizen in 2013 (d). Foto's: Archeologie West-Friesland en 6b: Provinciaal Archeologisch Depot, Castricum.

richt waar de keuring plaatsvond en tevens netten werden gebreid en geboet.⁷

In de bovengenoemde keur staat als omschrijving een lood met drie nachtglazen genoemd. De haringnetten die buiten de stad waren gebreid en in Schiedam werden verkocht, kregen een lood met één nachtglass.

Keurloden uit Schiedam komen veel voor bij opgravingen in Enkhuizen (afb. 6). Daarnaast zijn vondsten gedaan in dorpen in de omgeving ervan, zoals Bovenkarspel. Deze loden hebben op de voorzijde een stempel met drie zandlopers en de letters SD van Schiedam. Vaak is maar een deel van het stempel zichtbaar. Op de achterzijde staat een grote letter A, B, C of D. Deze letters hebben, zoals blijkt uit de keur, betrekking op de keurmeester. Lodens met één nachtglass zijn tot nu toe onbekend.

Keurloden uit Oudewater

Oudewater staat van oudsher bekend om de productie van garen en touw. De plundering in 1575 door de Spaanse troepen betekende een terugval, maar de productie herstelde zich snel. In 1585 werd het toezicht op de productie van netten aangescherpt omdat steeds vaker uit omliggende plaatsen garen van slechte kwaliteit in de stad werd gebracht om daar tot netten te worden gesponnen en "mitter stede segel van Oudewater gesegelt te worden".⁸ Deze netten deden de naam van 'Oudewaters want' schade aan en de vrees bestond dat de gehele nering hieraan ten gronde zou gaan. In de resolutie werd vastgelegd dat al het kleingaren dat in de stad werd gebracht eerst door de keurmeesters moest worden gekeurd. De netten van dit garen moesten "besegelt worden met een ander zegel vander stede, hebbende een bijslach oft onderscheijtsel gelijk eertijts plach te zijn, dat men weten mach dat het gaern van deselve netten buijten der stede gesponnen is".

In 1624 stelde het stadsbestuur uitgebreide nieuwe ordonnanties op, zowel voor de lijndraaij als voor de 'kleine nering' waarmee het garen spinnen en netten breien werd bedoeld.⁹ Voor het opstellen van de nieuwe voorschriften werd een soortgelijke reden opgegeven als in 1585. Alle haringnetten moesten in het stadhuis door de keurmeesters worden gekeurd. Bij goedkeuring moest een van de gerechtsboden deze "doen segelen met het loot deser stede". Tevens moesten zij "op de rugge vant selve loot (...) slaen d'eerste letter van heuren naem ofte bijnaem". Zo was te herleiden wie welke netten had goedgekeurd. De afgekeurde netten kregen een teken met rode oker.

Keurloden uit Oudewater zijn bij diverse opgravingen in Enkhuizen aangetroffen (afb. 7). Verder is een vondst gedaan in Grootebroek. Er zijn twee typen loden uit Oudewater. Bij het eerste type staat op de voorzijde een hoog poortgebouw met daarop een leeuw (het stadswapen van Oudewater) met aan weerszijden de letters O en W van Oudewater. Op de achterzijde staat een letter G. Dit type is duidelijk in de minderheid ten opzichte van het tweede type. Bij het tweede type staat op de voorzijde eveneens het poortgebouw met leeuw, maar deze loden hebben de randtekst OVDEWATER. Op de achterzijde staat in alle gevallen een grote letter G. Uit particuliere collecties zijn loodjes bekend met op de achterzijde de letter T. Uit de keur blijkt dat de letter slaat op de gerechtsbode die het lood had aangebracht.

Keurloden uit Montfoort

Bij twee opgravingen in Enkhuizen zijn keurloden uit Montfoort, een plaats even ten oosten van Oudewater, gevonden (afb. 8). De loden lijken sterk op die uit Oudewater, maar zijn niet voorzien van een randtekst en op de achterzijde hebben ze geen stempel.

Afb. 7

Keurloden uit Oudewater met op de voorzijde het stadswapen (poortgebouw met leeuw), diameter 25 tot 30 mm. Type 1 met aan weerszijden van het stadswapen de letters O en W en op de achterzijde de letter G, opgraving Albert Heijn in Enkhuizen in 2013 (a); type 2 met op de voorzijde de randtekst OVDEWATER en op de achterzijde de letter G, opgraving Paktuinen in Enkhuizen in 2014 (b); en het wapen van Oudewater (c). Foto's: Archeologie West-Friesland.

Afb. 8

Keurlood uit Montfoort met op de voorzijde het stadswapen (poortgebouw met aan weerszijden een molenijzer), diameter 25 mm, opgraving Schootsveld in Enkhuizen in 2014 (a) en het wapen van Montfoort (b). Foto's: Archeologie West-Friesland.

Afb. 9
Keurlood uit Woerden met op de voorzijde het stadswapen en de initialen IZ en op de achterzijde geen stempel, diameter 20 tot 30 mm, opgraving Paktuinen in Enkhuizen in 2014 (a) en het wapen van Woerden (b). Foto's: Archeologie West-Friesland.

Afb. 10
Keurlood uit de Krimpenerwaard met op de voorzijde het stadswapen (drie halve manen) en op de achterzijde een letter, diameter 18 mm, opgraving Burgwal in Enkhuizen in 2014. Het loodje is mogelijk toe te schrijven aan Krimpen aan de Lek (a) en het wapen van Krimpen aan de Lek (b). Foto's: Archeologie West-Friesland.

den twee molenijzers (het stadswapen van Montfoort).

Keurloden uit Woerden

Ook in Woerden, ten noorden van Oudewater, vormde de lijndraaierij eveneens een belangrijk ambacht. In een keur uit 1612 vernemen we voor het eerst over het gebruik van keurloden voor haringnetten.¹⁰ In de keur wordt gesteld dat dagelijks wordt ondervonden dat in het breien van de netten meer en meer fraude en bedriegerijen plaatsvinden. De netten zouden aan beide uiteinden de juiste lengte hebben, maar in het midden niet. De burgemeesters zouden hierover veel klachten ontvangen. In de keur wordt de juiste lengte en breedte voorgeschreven. Aan de twee telsters wordt opgedragen de lengte en breedte van de netten op een of twee plaatsen aan beide uiteinden en in het midden te tellen (het aantal mazen en scholen). Uitdrukkelijk werd hen verboden “eenich loot ofte teycken aende netten te steecken ofte te slaen ten sij, dat de selffde haere behoerlijcke lenghden ende wijtten hebben”. Het was niet toegestaan een net te verkopen “sonder die vande ghesworen telster getelt ende met het stede merck gheteyckent te sijn”.

Bij twee opgravingen in Enkhuizen zijn keurloden uit Woerden onder de vondsten vastgesteld (afb. 9). Op de loden staat op de voorzijde het wapenschild van Woerden met daar boven de letters IZ. Het wapen wordt met een dwarsbalk met drie rijen ruiten weergegeven, een variant waarvan de oudste afbeelding uit 1610 zou dateren.¹¹ Op de achterzijde van de loden staat geen stempel. De betekenis van de letters IZ is vooralsnog onduidelijk; mogelijk zijn het de initialen van de keurmeester.

Keurloden uit de Krimpenerwaard

In de Krimpenerwaard, de streek ten zuiden van Gouda, lagen diverse plaatsen waarin de verwerking van hennep

tot touw en visnetten plaatsvond. Incidenteel komen in Enkhuizen loodjes voor uit dit gebied. Dit type lood heeft op de voorzijde een stempel met drie halve manen en op de achterzijde staat een letter (afb. 10). De drie halve manen werden door meerdere plaatsen als wapen gehanteerd, namelijk in Ouderkerk aan den IJssel, Krimpen aan den IJssel, Krimpen aan de Lek en Lekkerkerk. Bij het hier afgebeelde loodje lijkt sprake te zijn van drie liggende halve manen, wat overeenkomt met het wapen van Krimpen aan de Lek.

Het plakkaat van 1624

In 1624 vaardigden de Staten van Holland en West-Friesland op verzoek van het College van de Grote Visserij een plakkaat uit.¹² Dit gold dus voor alle plaatsen in het Noorder- en Zuiderkwartier. Het werd overgenomen in het keurboek van Enkhuizen onder de titel ‘Ordonnantie voor de buyse-nette-looder’.¹³ Het plakkaat werd opgesteld omdat veel netten van slechte kwaliteit waren en evenmin de juiste maten in omloop waren. De kwaliteitseisen en de lengte en breedte werden vastgelegd. Bij goedkeuring moest *“daer aen geflagen werden een loodt ofte teycken; te weten, elke Stadt, Dorpe, ofte plaetse, op d’eene zijde haer eyghen Wapen, en aen d’ander zijde , de eerste letter van de naem van de Keurmeester ofte Vrouwe die de selve geloot ofte gekeurt sal hebben”*. In 1624 werd dus een uniform keurlood voorgeschreven met het stadswapen op de ene en de letter van de keurmeester op de andere zijde. Dit komt overeen met de inhoud van de ordonnantie in Oudewater die enkele maanden eerder was opgesteld (afb. 11).

Keurloden uit Enkhuizen

Het plakkaat uit 1624 werd zoals gezegd opgenomen in de keuren van Enkhuizen. In 1639 stelde Enkhuizen aanvullende bepalingen op. Zij besloten dat de netten bij levering hermeten en gewogen moesten worden. Verder bepaalden zij dat: *“omme seker te gaen*

dat de netten geloodet zijn, de looden soo wel van de ingebraghte, als van de ingebreyde netten, buyten uyt en voor ooggen sullen moeten hangen”.¹⁴

Uit Enkhuizen kennen we veel kleine loodjes met op de ene zijde de drie haringen van het stadswapen en op de andere zijde initialen met eventueel een jaartal (afb. 12). Bekend zijn bijvoorbeeld de stempels PH, PAF 1616, PAF 1617 en II 1629. Daarnaast zijn veel particuliere vondsten gedaan die de lijst aanvullen met bijvoorbeeld GG 1634 en FGC 1671. De oudste loodjes dateren van vóór 1624.

Keurloden uit Edam

De inhoud van het plakkaat uit 1624 moet in veel plaatsen waar haringnetten werden vervaardigd, zijn opgeno-

Afb. 11
Kaart van Holland uit circa 1700, met de plaatsen Enkhuizen (1), Edam (2), Woerden (3), Oudewater (4), Montfoort (5), Schiedam (6) en Krimpen aan de Lek (7). Foto: Archeologie West-Friesland.

Afb. 12
Keurloden van Enkhuizen met op de voorzijde het stadswapen (drie haringen), diameter ca. 15 tot 21 mm. En met op de achterzijde de initialen PAF en het jaartal 1617, opgraving Paktuinen in Enkhuizen in 2014 (a); de initialen PH, opgraving Paktuinen in Enkhuizen in 2014 (b); de initialen II en het jaartal 1629, opgraving Paktuinen in Enkhuizen in 2014 (c) en het stadswapen van Enkhuizen (d). Foto's: Archeologie West-Friesland.

men in de keurboeken. In het kader van dit artikel is dit niet voor al die plaatsen nagegaan. Achterhaald kan worden dat in ieder geval in Edam een keur is opgesteld: *“dat niemant eenige buijsnetten sal mogen affleveren, directelijck noch indirectelijck, die in de jurisdictie deser stede sullen wesen gebreijt, voor ende alleer deselve netten bij Claes Moenssoon van Aeckswijck als geswooren looder daertoe gestelt, sullen wesen geloot”*.¹⁵

Bij een opgraving in Enkhuizen en bij een waarneming in Stede Broec zijn keurloden uit Edam gevonden (afb. 13). Op de voorzijde van de loodjes staat het wapen van Edam. Op de andere zijde staan bij het ene loodje de initialen AI en bij het andere loodje de initialen CI. De loodjes voldoen geheel aan de voorgeschreven keurloden volgens het plakkaat.

Neergang van de haringvisserij

Vanaf de tweede helft van de 17e eeuw vond een sterke neergang van de haringvisserij plaats. Vooralsnog zijn geen loodjes bekend uit de 18e en 19e eeuw, maar volgens de historische bronnen is het systeem van de loden nog heel lang gebruikt.¹⁶ In 1801 verscheen een uitgave van de besluiten van de Eerste Kamer. Hierin staan uitgebreide voorschriften onder de rubriek *“Van het haringwand”*.¹⁷ Het garen moest bijvoorbeeld van Hollandse hennep of Oosterse Rijnhennep zijn gemaakt, mocht niet zijn gesorteerd (fijne hennepvezels eruit genomen) en niet vermengd zijn met vlas. Iedere stad met haringnetten-spinnerijen was verplicht keurmeesters aan te stellen om de kwaliteit van het garen te controleren. Na het breien werden de netten door een teller of telster gekeurd. Iedere stad waar netten werden gebreid, was verplicht hen aan te stellen. Bij goedkeuring brachten zij aan het net een lood aan: *“worden aangeslagen een lood of teken, waar op aan de eene zyde de naam of het*

wapen van iedere stad of plaats, en aan keude andere zyde de eerste letter van den naam van den teller of telster”.¹⁸

In een gedrukt reglement uit 1827 staat dat: “geen nieuw gebreid haringnet mag door den eigenaar ontvangen of gebruikt worden, zonder dat hetzelfde, door een daartoe bevoegd Teller of Telster goedgekeurd, en daaraangeslagen is een lood, waarop aan de eene zijde de naamletter der plaats en aan de andere zijde de naamletters van den teller gedrukt zijn. De stempel daartoe, zal door de plaatselijke besturen worden verschaft”. Kennelijk volstond een naamletter van een stad in plaats van een stadswapen.

Conclusie

In dit artikel hebben we geconstateerd dat een vrij grote groep loodjes is gebruikt als keurloden voor haringnetten. De oudste vermelding van het gebruik van loden dateert uit 1565 in Schiedam. Niet lang daarna waren ook keurloden in plaatsen als Oudewater, Montfoort en Woerden in gebruik. Enkhuizen volgde begin 17e eeuw. In 1624 werd voor geheel Holland het keuren van haringnetten met keurloden voorgeschreven. Deze loden waren voorzien van het stadswapen en de naamletter van de keurmeester. In de 19e eeuw was dit verplicht in heel Nederland.

Enkhuizen was in de 16e en 17e eeuw de belangrijkste haringstad van Holland. De garenfabricage is altijd relatief kleinschalig gebleven en de eigen spinbanen konden niet in de behoefte aan garen voor visnetten voorzien. In de stad werden, zelfs bij aankoop van garen van elders, niet genoeg haringnetten voor de eigen vissersvloot gebreid. Hierdoor moesten veel haringnetten worden aangekocht. In andere visserssteden kon waarschijnlijk wel geheel of grotendeels in de eigen behoefte worden voorzien.

Het is dus geen toeval dat juist in Enkhuizen veel keurloden voor haringnetten uit diverse steden worden aangetroffen. Momenteel zijn loodjes uit

Afb. 13 Keurloden uit Edam met op de voorzijde het stadswapen (koe met drie sterren), diameter 16 tot 17 mm. En met op de achterzijde de initialen AI, opgraving Paktuinen in Enkhuizen in 2014 (1); de initialen CI, waarneming in Stede Broec in 2013 (2) en het wapen van Edam (3). Foto's: Archeologie West-Friesland.

Schiedam, Oudewater, Montfoort, Woerden, Enkhuizen en Edam geïdentificeerd. Waarschijnlijk kunnen op basis van nieuwe vondsten nog veel meer keurloden aan specifieke plaatsen worden toegeschreven. Dit artikel, dat zeker geen compleetheid nastreeft, geeft een eerste aanzet tot herkenning van deze loodjes.¹⁹

Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed
Nieuwe Steen 1
1625 HV Hoorn
c.schricks@hoorn.nl

Noten

- 1 Christiaan Schrickx is werkzaam als seniorarcheoloog bij Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie / Archeologie West-Friesland.
- 2 Willemsen 1988, 55.
- 3 Lesger 2001, 30.
- 4 De Wit 2005, 77; De Wit 2008, 150.
- 5 Archief Schiedam, Verzameling Handschriften, inv.nr. 15, Stadboek, toeg.nr. 244.
- 6 De Wit 2005, 77; De Wit 2008, 153.
- 7 De Wit 2005, 78; De Wit 2008, 152.
- 8 Regionaal Historisch Centrum (RHC) Rijnstreek en Lopikerwaard, Oo01, inv.nr. 2, pag. 215-216. Zie ook: Boon 1975, 206.
- 9 RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, Oo01, inv.nr. 32, fol. 42v-57r.
- 10 RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, W001, inv.nr. 24, fol. 147r-148r.
- 11 Plomp 1986.
- 12 Het plakkaat werd bij de vergadering van het College van de Grote Visserij op 15, 16 en 17 april 1624 in Delft behandeld. NA, 3.11.03, inv.nr. 18. Op 7 mei 1624 keurden de Staten van Holland het plakkaat goed. NA, 3.01.04.01, inv.nr. 382, fol. 24ov. Het plakkaat werd gepubliceerd op 17 mei 1624.
- 13 Handvesten Enchuysen 1667, 232-233.
- 14 Keuren Enckhuysen 1655, 112-113.
- 15 Privilegien Edam, 138 (fol. 101).
- 16 Van een bepaald type 19e-eeuws lood uit Enkhuizen wordt verondersteld dat dit gebruikt zou zijn bij het keuren van netten. Dit type is een ronde schijf met drie kleine stempels op één zijde: het wapen van Enkhuizen, een letter H en een jaartal (twee cijfers). Dat dit een keurlood voor netten zouden zijn, gaat terug op *De Noord-Nederlandsche Gildepenningen* uit 1878. Deze loden hebben echter niet altijd een bevestigingsgat.
- 17 Besluiten Eerste Kamer 1801, bijlage 44-47.
- 18 Ibid., bijlage 46.
- 19 De auteur houdt zich aanbevolen voor de melding van vondsten die een toevoeging vormen op de in dit artikel besproken typen loodjes (c.schrickx@hoorn.nl).

Literatuur

- Anoniem, 1655: *Keuren ende ordonnantien der stede Enchuysen*.
- Anoniem, 1667: *Handvesten, privilegien, willekeuren ende ordonnantien der stadt Enchuysen*.
- Anoniem, 1801: *Besluiten der Eerste Kamer van het vertegenwoordigend lichaam des Bataafschen volks*, 35^e deel 1^e stuk.
- Anoniem, 1827 *Reglement op de uitoefening der groote of zout-haring-visscherij voor de provincie Holland*.
- Boon, J.G.M., 1975: *1570-1580 Oudewater. Vrijheid en Gezag*.
- Duijn, D.M., 2011: *Een nieuwbouwwijk uit de Gouden Eeuw. Archeologisch onderzoek aan de Molenweg binnen de Vest van Enkhuizen* (WAR 33).
- Duijn, D.M., 2012: *Huis en haven onder de straat. Archeologisch onderzoek tijdens rioolwerkzaamheden van de Noorder Havendijk tot de Compagniesbrug in Enkhuizen* (WAR 46).
- Duijn, D.M., 2014: *Eenvoudige huizen langs een gracht. Archeologisch onderzoek op de hoek van de Wortelmarkt en het verlaat in Enkhuizen* (WAR 68).
- Feis, B.R., 1980: 'Vijf eeuwen touwfabricage in Oudewater', *Heemtijsdinghen* 16 nr. 1, 1-10.
- Lesger, C., 2001: *Handel in Amsterdam ten tijde van de Opstand*, Hilversum.
- Plomp, N., 1986: 'Het wapen van Woerden', *Heemtijsdinghen* 22 nr. 4, 85-97.
- Willemsen, R., 1988: *Enkhuizen tijdens de Republiek. Een economisch-historisch onderzoek naar stad en samenleving van de 16e tot de 19e eeuw*.
- Wit, A. de, 2005: 'Zeemansvrouwen aan het werk. De arbeidspositie van vrouwen in Maassluis, Schiedam en Ter Heijde (1600-1700)', *Tijdschrift sociale en economische geschiedenis* 2005 nr. 3, 60-60.
- Schrickx, C.P. en D.M. Duijn, 2016: *Nouveau Riche aan de Nieuwe Haven. Archeologisch onderzoek naar woon- en pakhuizen en het kantoor van de WIC tussen de Paktuinen en Nieuwe Haven in Enkhuizen* (WAR 87).
- Vereniging Oud Edam, 1993: *Privilegien ende Hantvesten midtsgaders Keuren ende Ordonnantien der stede van Edam 1357-1640*.
- Wit, J.M. de, 2008: *Leven, werken en geloven in zeevarende gemeenschappen: Schiedam, Maassluis en Ter heijde in de zeventiende eeuw*.